

ΟΡΕΙΝΗ ΗΛΕΙΑ

Ο ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ ΤΗΣ ΦΟΛΩΗΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ: ΘΕΟΦΙΛΟΣ Δ. ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ANNA A. ΚΑΛΑΪΤΖΗ

Η ταυτότητα της Ηλείας είναι δισυπόστατη: παγκόσμια φημισμένο το πεδινό τμήμα του νομού με τη διάσημη Αρχαία Ολυμπία και ελάχιστα γνωστό το ορεινό με τις υποτυπώδεις τουριστικές του υποδοχές. Αυτός ωστόσο ο τόπος, που σε μεγάλο βαθμό παραμένει αγνός και αυθεντικός, και βλέπει να περνούν από δίπλα του τα караβάνια των τουριστών χωρίς να τον αγγίζουν, είναι προικισμένος από τη φύση με σπάνια ομορφιά και με το ωραιότερο δρυοδάσος της Ελλάδας: το **Δάσος της Φολώης**.

Η διάταξη των σπιτιών του αγροκτήματος φέρνει στο νου τους μικρούς οικισμούς, που δημιουργούσαν οι πολυμελείς παραδοσιακές, αγροτικές οικογένειες του παρελθόντος.

Μεγαλόπρεποι βραχώδεις σχηματισμοί ανάμεσα στα πεύκα. (αριστερά)

Αγρόκτημα "Κάμπος Νεράιδας"

α μπορούσε ν' αποτελεί τίτλο ποιήματος ή ρομαντικού μυθιστορήματος. Δεν είναι τίποτε απ' αυτά. Ο "**Κάμπος Νεράιδας**" είναι ένα αγρόκτημα

στην πεδινή έκταση του οικισμού "**Νεράιδα**", του Δήμου Φολώης στην Ηλεία. Αυτό το αγρόκτημα ωστόσο έχει κάποια χαρακτηριστικά, που δικαιώνουν και εννοιολογικά την ονομασία του. Είναι ο ασίγατος ήχος των νερών του **Ενιπέα**. Είναι το θρόισμα του ανέμου

στα φύλλα από τις λεύκες. Είναι ολημερίς οι φω-νούλες των πουλιών, τη νύχτα τα τριζόνια, το χάραμα η μακρινή λαλιά ενός κόκορα. Θα μπορούσε να είναι η κατοικία νεράιδας. Στα τέσσερα ωστόσο πέτρινα σπιτάκια του μπορούν να διαμείνουν, όσοι τυχεροί το ανακαλύψουν.

Είμαστε, στις αρχές του Οκτώβρη, απ' αυτούς τους τυχερούς. Σε μια εποχή ήρεμη, γλυκειά, χωρίς τα βίαια ξεσπάσματα της φύσης.

Φτάνουμε αργά το απόγευμα, στο φως του δειλινού. Έχει προηγηθεί η γνωστή πολύωρη διαδρομή από Λαμία, Μπράλλο, Γαλαξίδι,

Ναύπακτο. Στο Αντίρριο μας κόβεται η ανάσα. Βρισκόμαστε μπροστά στο ωραιότερο τεχνολογικό επίτευγμα στην ιστορία της νεώτερης Ελλάδας: την **Γέφυρα** που ενώνει το Αντίρριο με το Ρίο, τη μαγική αυτή καμπύλη, που ορθώνεται με απαράμιλλη χάρη και στιβαρότητα πάνω από τα νερά του Κορινθιακού και φέρνει όσο ποτέ άλλοτε κοντά Στερεά και Πελοπόννησο. Δέος και θαυμασμός μάς διακατέχουν στο δίλεπτο σχεδόν της "χαμηλής μας πτήσης", μερικές δεκάδες μέτρα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας. Ύστερα τα

Εσωτερικό ενός από τα γραφικότερα σπιτάκια του "Κάμπου Νεράιδας" με το αναμμένο τζάκι.

Ο ξυλόφουρνος έχει ανάψει. Η Ελένη ετοιμάζει τις παραδοσιακές της λιχουδιές.

Μπροστά στο παμπάλαιο σπιτάκι του αγροκτήματος, ο αγαθός Ποιμενικός Καυκάσου, η Λήδα, δέχεται τη στοργή και τα χάδια της Ελένης.
(αριστερά)

κτάει μια όψη γοητευτική, με κυπαρίσσια και με πεύκα, αμπελάκια, ελαιώνες και παραποτάμια βλάστηση, βράχους πελώριους και ολόρθους στις κορυφές λοφοπλαγιών. Σμιλεμένοι από το παντοδύναμο χέρι της Φύσης στους αιώνες, φέρουν στις κάθετες επιφάνειές τους πολύπλοκα σκαλισίματα, που θυμίζουν περίτεχνο αρχαίο ανάγλυφο. Στους πρόποδες ενός τέτοιου γιγάντιου "Μετέωρου" απλώνονται νοητικά, παράλληλα με τη ροή του Ενιππέα, τα 38 στρέμματα του αγροκτήματος "Κάμπος Νεράιδας". Μας υποδέχεται η

πάντα ξαναγίνονται συνηθισμένα και κοινά, η έξαρση κρατάει ελάχιστα. Πριν από τον Πύργο λοξοδρομούμε για την Αρχαία Ολυμπία και στο ύψος της **Βαρθάσαινας** στρίβουμε αριστερά προς το εσωτερικό, στην κωμόπολη **Λατζόι**. Σε δύο χιλιόμετρα εμφανίζεται το γεφύρι του Ενιππέα, κατευθυνόμαστε αριστερά προς τη Νεράιδα. Οι συνωστισμένοι δρόμοι με τις ποικίλες κακοτοπιές τους είναι ήδη παρελθόν. Πλάι στη γαλήνια ροή των διάφανων νερών του ποταμού έχουμε την εντύπωση, πως κινούμαστε μόνο εμείς.

Το τοπίο σταδιακά αλλάζει. Η κοιλάδα απο-

κυρία **Ελένη Βουρλούμη**, με τη θερμότητα και διαχυτικότητα φίλης απ' τα παλιά.

Γεννημένη στη Νεράιδα και χορτασμένη από τη ζωή στις μεγάλες πόλεις, έχει βρει τα δύο τελευταία χρόνια η Ελένη απάνεμο αραξοβόλι στα αγαπημένα εδάφη της πατρώας γης. Γύρω από το μικρό και παμπάλαιο σπιτάκι του αγροκτήματος πρόσθεσε τέσσερα ακόμη ανεξάρτητα σπιτάκια, καθένα με το νοικοκυριό του και το τζάκι του, έτσι που ο επισκέπτης έχει την αίσθηση ότι ζει στο δικό του αγροτόσπιτο.

Πολύτιμο βοηθό και συμπαραυστάτη στο έργο

Η εκπληκτικής ομορφιάς κοιλάδα πάνω από το Αγρόκτημα, με πλούσια φυσική αναγέννηση και αρκετά μεγάλα πεύκα που έχουν διασωθεί από τη φωτιά.

της έχει βρει η Ελένη στην παρουσία του **Δημήτρη**, ανθρώπου συμπαθέστατου, που μετά από μακρόχρονη καριέρα ως μουσικός στην κοσμοπλημιύρα της Αθήνας, πήρε την απόφαση να γίνει αναχωρητής και να γαληνέψει. Χαϊδεμένες απ' τα πολύπειρα δάχτυλά του οι χορδές της κιθάρας, συνθέτουν τραγούδια παλιά και αγαπημένα, καντάδες ρομαντικές και αξέχαστες, που τραγουδούμε όλοι ως αργά, με όλη τη δύναμη της φωνής μας, χωρίς τον φόβο να ενοχλήσουμε τον γείτονα.

Στην συναρπαστική γύρω περιοχή

Παρά το πολύωρο ταξίδι και τα κρασάκια ως αργά, ξυπνάω από τις 5. Σε λίγα λεπτά βρίσκομαι έξω απ' το σπιτάκι και, μ' ένα φλιτζάνι αχνιστό καφέ στο χέρι, παρατηρώ τους γνωστούς και άγνωστους μου αστερισμούς, που κρέμονται κυριολεκτικά πάνω απ'

το κεφάλι μου. Σ' αυτήν την παράξενη ώρα, που ταλαντεύεται διστακτικά ανάμεσα στη μέρα και στη νύχτα, δεν είμαι μόνος. Πλησιάζει δίπλα μου κουνώντας την ουρά της η **Λήδα**, ένας ποιμενικός Καυκάσου γιγαντιαίων διαστάσεων. Η χαριτωμένη μουσούδα της σε συνδυασμό με την φιλικότατη συμπεριφορά της, την κάνουν από την πρώτη στιγμή εξαιρετικά συμπαθητική.

Τα άστρα χάνουν σταδιακά τη λάμψη τους και σβήνουν, τα χρώματα του ουρανού ξανοίγουν, οι γρύλλοι σιωπούν, την ορχήστρα αναλαμβάνουν τα πουλιά. Με τη συντροφιά της Λήδας, που ακολουθεί τα βήματά μου, ξεκινάω μια μικρή περιήγηση στο κτήμα. Πρώτα στην κοίτη του πεντακάθαραυ Ενιππέα, 60-70 μέτρα προς τα νότια, ύστερα στην ωραία συστάδα με τις λεύκες, στον νεαρό ελαιώνα, στις γέρικες ελιές που είναι διάσπαρτες σ' όλο το κτήμα και φορτωμένες με καρπό, στον μικρό λαχανόκηπο, που εξακολουθεί να διατηρεί

μερικές ντομάτες, πιπεριές και αγγουράκια.
- Το περιβολάκι θα εμπλουτιστεί με πολύ περισσότερα είδη, λέει ο Δημήτρης, ώστε σε κάποια απ' αυτά να είμαστε αντάρχεις.

Παντού, σ' όλη την επιφάνεια του κτήματος, φυτρώνουν άφθονα ραδίκια, τόσο αγαπητά και τόσο δυσεύρετα από τον άνθρωπο της πόλης. Δεν μπορώ να αντισταθώ και μαζεύω μερικά. Στις 8 ακριβώς ένα λαμπρό φως προς τα βόρεια κινεί την προσοχή μου. Είναι οι πρώτες ακτίνες του ήλιου, που έχει μόλις φανεί από τους αντικρινούς λόφους και φω-τίζει τους θεαματικούς βράχους του "Μετέω-ρου", ψηλά πάνω από το κτήμα. Είναι η καλύ-τερη ώρα για ν' αρχίσουμε την περιήγησή μας. Παίρ-νουμε τον ασφαλτοστρωμένο δρόμο προς τη Νεράιδα και, 350 μ. από την είσοδο του κτήματος, συναντάμε έναν χωματόδρομο, που με πολύ έντονες κλίσεις, ανηφορίζει προς το Μετέωρο. Είναι δύσβατος και κατάλληλος μόνον για αυτοκίνητα που διαθέτουν τετρακί-νηση. Δεν παύει όμως να είναι μια θαυμάσια πεζοπορική διαδρομή. Για όσο διάστημα ανη-φορίζουμε, δεν υποψιαζόμαστε το τοπίο που θ' αντικρύσουμε. Ένα χιλιόμετρο μετά φτά-νουμε σε οροπέδιο. Μια εκπληκτική φυσική χοάνη ανοίγεται μπροστά μας με μικρούς ελαιώνες, ρεματιές και χαραδρώσεις, ανάμε-σά τους διάσπαρτους λοφίσκους, που δη-μιουργούν ένα ανάγλυφο συναρπαστικό και πολυποίκιλο. Όλη η έκταση είναι καταπρά-σινη, καλυμμένη με κουμαριές, ρείκια, και αναρίθμητα νεαρά πευκάκια. Το είδος αυτό της βλάστησης δεν είναι τυχαίο. Προέκυψε μετά την τεράστια φωτιά, που το καλοκαίρι του 1998 κατέκαψε το μεγαλύτερο ορεινό τμή-μα του νομού Ηλίας και ένα τμήμα της γειτο-νικής Αρκαδίας. Ήταν μια από τις καταστρο-φικότερες φωτιές που συνέβησαν ποτέ στην Ελληνική επικράτεια, αφού αφάνισε συνο-λικά **186.000 στρέμματα** (!), κυρίως πευκοδά-σους. 6 χρόνια μετά, τα ίχνη της φωτιάς διατη-ρούνται ακόμα σε κάποιους μαυρισμένους κορμούς, όρθιους ή πεσμένους. Ελάχιστα από εκείνα τα μεγαλόπρεπα πεύκα διασώθηκαν και υψώνονται παράξενα ανάμεσα στη συνο-λική χαμηλή βλάστηση είτε μεμονωμένα είτε σε μικρές διάσπαρτες συστάδες. Ευτυχώς, η φύση με την εξαιρετική αναγεννητική της ικανότητα, άρχισε γρήγορα να επουλώνει τις πληγές της. Ωστόσο, παρά το αισιόδοξο θέαμα

των νεαρών δενδρυλλίων, είναι πολύ αμφί-βολο αν ποτέ θα αναβιώσει το μεγαλόπρεπο δάσος των αιωνόβιων πεύκων, που κάποτε έριχναν πλούσια τη σκιά τους στα εδάφη της Ηλείας.

Κατηφορίζουμε προς το λεκανοπέδιο και μετά από λίγο διασχίζουμε ρυάκι με πλατά-νια. 3,3 χλμ. μετά την άσφαλτο ο δρόμος τερ-ματίζει σ' ένα μικρό ωραιότατο οροπέδιο. Ολοκληρώνουμε έτσι αυτή τη θαυμάσια πε-ριήγηση πάνω από το κτήμα, που την προτει-νουμε ανεπιφύλακτα ως διαδρομή, είτε με 4Χ4 είτε με τα πόδια.

Μια ομελέτα με ολόφρεσκα αυγά και εξαιρε-τικό τυρί από την κοντινή φάρμα μας περιμέ-νουν στην επιστροφή μας. Ακολουθεί μαρμε-λάδα ροδάκινο φτιαγμένη απ' την Ελένη και

Κάποια μεγάλα πεύκα διασώθηκαν από τη μεγάλη φωτιά του 1998. Η εκρηκτική φυσική αναγέννηση στο έδαφος προσπαθεί να επουλώσει τις πληγές με νεαρά πευκάκια και πανέμορφα λουλούδια.

Στις όχθες του Ενιπέα ο παλιός νερόμυλος έχει θαυμάσια αναστηλωθεί και με το συνολικό φυσικό περιβάλλον θα μπορούσε ν' αποτελέσει έναν όμορφο ξενώνα.

αγνό μέλι της περιοχής. Με τον γεωπόνο **Φάνη Τσαπικούνη**, που λίγες μέρες πριν μας είχε μιλήσει θερμά για το αγρόκτημα, ξεκινάμε να γνωρίσουμε την ευρύτερη περιοχή. Στα 3 χιλιόμετρα συναντάμε αρχικά τον ημιορεινό οικισμό **Νεράιδα**, που, αν είχε προσεχθεί λίγο περισσότερο η αρχιτεκτονική του, θα ήταν γραφικότερος. Διασχίζουμε τον στενό δρόμο του χωριού και κατευθυνόμαστε προς Μηλιές. Κινούμαστε ήδη παράλληλα με την κοίτη του Ενιπέα, που στο σημείο αυτό σχηματίζει ρεματιά αθέατη σχεδόν απ' τα πυκνά πλατάνια. Ενάμιση χιλιόμετρο μετά διακρίνεται στην αντικρινή όχθη ένα ογκώδες κτίριο. Είναι ο παλιός νερόμυλος του Ψαρού, που έχει αναστηλωθεί και διατηρεί τις μεγάλες μυλόπετες καθώς και τη βαρειά πέτρινη τοιχοποιία του. Ίσως με τις κατάλληλες μετατροπές θα μπορούσε να στεγάσει έναν πρωτότυπο ξενώνα σε φυσικό περιβάλλον παραδεισένιο, με μόνιμο ήχο τη ροή του ποταμού.

Μετά από λίγο συναντάμε την κοίτη του Ενιπέα, που διασχίζει κάθετα το δρόμο. Την εποχή αυτή με το λιγοστό νερό η διέλευση της στενής κοίτης είναι εύκολη, προφανώς όμως δεν θα ισχύει το ίδιο κατά τη διάρκεια των χειμερινών ή πρώτων ανοιξιάτικων μηνών. Ένα μικρό τεχνικό έργο στο σημείο αυτό θεωρείται επείγον και απαραίτητο. Όπως απαραίτητη είναι η ασφαλτόστρωση του ανηφορικού χωματόδρομου των 800 περίπου μέτρων, που μεσολαβεί ως το ασφάλτινο οδικό δίκτυο έξω απ' τις Μηλιές. Σ' ένα σημείο της διαδρομής υπάρχει μια εκκλησούλα, που χρησιμοποιήθηκε από τον Κολοκοτρώνη ως σημείο διανυκτέρευσης, σύμφωνα με τη σχετική επιγραφή. Κάποτε η αρχιτεκτονική της πετρόχτιστης εκκλησούλας θα ρέπει να ήταν ενδιαφέρουσα, οι μεταγενέστερες όμως επεμβάσεις έχουν εξαφανίσει την παραδοσιακή της ταυτότητα.

7 χιλιόμετρα μετά το αγρόκτημα συναντάμε τις **Μηλιές**. Είναι αρκετά μεγάλο και ζωντανό χωριό με 100 περίπου μόνιμους κατοίκους, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι ηλικιωμένοι. Τα σπίτια είναι κυρίως σύγχρονα, διατηρούνται όμως και αρκετά παλιά, κάποια απ' τα οποία είναι πολύ γραφικά αλλά ακατοίκητα. Μέσα και γύρω από τον οικισμό υπάρχουν πολλές κερασιές, καρυδιές, μηλιές, συκιές, αμπελάκια και ελαιώνες. Μετά τη φω-

τιά του 1998 μεγάλες εκτάσεις έχουν καλυφθεί από κουμαριές.

Δύο χιλιόμετρα από το κέντρο του χωριού συναντάμε στα δεξιά μας γήπεδο μπάσκετ και αμέσως μετά έναν καλό χωματόδρομο (χωρίς όμως σήμανση), που μετά από δύο χιλιόμετρα καταλήγει στον "**Δούκα**". Είναι πολύ γραφικός

Μηλιές. Το πάτημα των σταφυλιών από τα αμπελάκια του χωριού, είναι ήδη σε εξέλιξη.

οικισμός με πολλά και μεγάλα παραδοσιακά σπίτια, ωραίους ανθόκηπους και πολλά οπωροφόρα δέντρα που ανάμεσά τους παρεμβάλλονται και έλατα. Δυστυχώς αυτό το αρχοντοχώρι έχει απομείνει πια με λιγότερους από 20 κατοίκους. Η κυρά-**Ευγενία**

Ωραίο σπίτι στο Δούκα που έχει απομείνει με ελάχιστους κατοίκους.
Παλιά καμάρια που έχει διασωθεί δίπλα σε σπίτι του Λάλα.

ΟΛΥΜΠΙΑ PRESS / Γ. Σ. ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΣ

θυμάται με νοσταλγία τα χρόνια της ακμής, όταν, μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, το χωριό είχε Γυμνάσιο σε λειτουργία, Δημορχείο, Αστυνομία και Ιατρείο, 8 καταστήματα και μονοπώλαιο πώλησης χοντρού αλατιού και πετρελαίου.

- Οι νέοι μορφώθηκαν και μετανάστευσαν, τίποτε πια δεν υπήρχε να τους κρατήσει στο χωριό, καταλήγει η κυρά-Ευγενία και μας προσφέρει καφέ και γλυκό αχλαδάκι από τα χέρια της.

Σύμφωνα λοιπόν με τον μύθο οι Κένταυροι της Θεσσαλίας πολέμησαν σκληρά με τους Λάπιθες και τους νίκησαν. Σχετικές ανάγλυφες παραστάσεις από τις κενταυρομαχίες σώζονται στο δυτικό αέτωμα του περίφημου ναού του Ολυμπίου Διός, που εκτίθεται στο μουσείο της Αρχαίας Ολυμπίας. Μετά τη νίκη τους κάποιοι Κένταυροι έγιναν αλαζόνες, περιφέροντο στα δάση της ορεινής Ηλείας καβάλα στα άλογά τους και βιαιοπραγούσαν

Καφεδάκι από την κυρά-Ευγενία στην ανθοστόλιστη αυλή της.

Διασχίζουμε τον πάλαι ποτέ αμιάζοντα αλλά τώρα σιωπηλό Δούκα και σε μερικά λεπτά φτάνουμε στην πρωτεύουσα του Δήμου Φολόης, τον **Λάλα**. Η κίνηση εδώ είναι ζωηρή με αρκετά καταστήματα, υπηρεσίες, ανθρώπους και αυτοκίνητα. Ο Δήμαρχος **Γιάννης Μαρούντας** και ο Αντιδήμαρχος **Θεόδωρος Τριαντόπουλος** μας υποδέχονται με μεγάλη εγκαρδιότητα και θέτουν στη διάθεσή μας κάθε πληροφορία για τον τόπο.

Η ονομασία "Φολόη" δεν είναι τυχαία. Οφείλεται στον **Φόλο**, τον βασιλιά των Κενταύρων.⁽¹⁾

κατά των κατοίκων. Ο βασιλιάς τους Φόλος ζήτησε τη βοήθεια του φίλου του Ηρακλή, που ευρίσκετο εκεί σταλμένος από τον βασιλιά Ευρυσθέα, για να εξουδετερώσει τον Ερμάνθιο Κάπρο. Στη φοβερή μάχη που ακολούθησε ο Ηρακλής νίκησε τους Κενταύρους, χτύπησε όμως κατά λάθος με το ροπαλό του τον Φόλο και τον θανάτωσε. Ο ήρωας έλαψε πικρά για το χαμό του φίλου του και τον έθαψε με τιμές. Για να θυμούνται δε όλοι το όνομά του, έδωσε στο δάσος και στην περιοχή το όνομα Φολόη.

Η Πλατύφυλλη Δρύς (*Quercus frainetto*) είναι το κυρίαρχο είδος στο Δάσος της Φολόης.

ΣΤΟ ΔΑΣΟΣ ΤΗΣ ΦΟΛΟΗΣ

ΤΟ ΔΑΣΟΣ ΤΗΣ ΦΟΛΟΗΣ

εξαιτίας του φυσικού κάλλους και της πυκνότητάς του, ενέπνευσε στους αρχαίους πολλούς μύθους και θρύλους. Έτσι λοιπόν⁽²⁾ η Φολόη αναφέρεται ως η αγαπημένη κατοικία του θεού Πάνα και της Αρτέμιδας, που αισθάνονταν ευχαρίστηση να ζουν με τα ελάφια και τους κάπρους, που εκείνη την εποχή αφθονούσαν στην περιοχή. Στη Φολόη εξαλλου ζούσε και η Νεφέλη, θεά της βροχής και των νεφών και μητέρα των Κενταύρων, ενώ προστά-

τιδες του δάσους ήταν οι μυθικές νύμφες Δρυάδες και Αμαδρυάδες. Η αρχική όμως ονομασία του οροπεδίου δεν ήταν Φολόη αλλά "Ακρώρεια" και ήταν περιοχή που ανήκε στην αρχαία Ήλιδα. Ακρώρεια σήμαινε το όριο, το άκρο, εκεί που τελείωνε η Ήλιδα και άρχιζε η Αρκαδία, με φυσικό μεταξύ τους όριο την κοίτη του Ερύμανθου, που και σήμερα χωρίζει τους δύο νομούς.

Το Δάσος της Φολόης συγκαταλέγεται ανάμεσα στα αρχαιότερα υπομεσογειακά δρυοδάση που επιβιώνουν μέχρι σήμερα.⁽³⁾ Η ύπαρξή του μας είναι ήδη γνωστή από τη μυθολογία, όπου ανα-

φέρεται ως πυκνό και σκοτεινό δάσος που κατοικείται από κενταύρους.

Η πρώτη αναφορά ιστορικού γεγονότος για το δάσος είναι η μάχη ανάμεσα στον ηγέτη των Γόθων Αλάρικο και τον βυζαντινό στρατηγό Στηλίκωνα, το 397 μ.Χ. Κυρίαρχο είδος είναι η **Πλατύφυλλη Δρυς** (*Quercus frainetto*), δέντρο υψίκορμο που φτάνει ή και ξεπερνάει τα 20 μέτρα. Τοπικά παρατηρείται επίσης η **Αριά** (*Quercus ilex*) και η **Χνοώδης Δρυς** (*Quercus pubescens*).

Η συνολική έκταση του δάσους ανέρχεται στα **52.427** στρέμματα, από τα οποία τα **33.000**

περίπου ανήκουν στα διοικητικά όρια του Δήμου Φολόης, ενώ τα υπόλοιπα στους Δήμους Πηνειάς, Ωλένης, Λαμπείας και Λασιώνος. Το κλίμα που επικρατεί στην περιοχή είναι Μεσογειακού τύπου, με ήπιους υγρούς χειμώνες και θερμά καλοκαίρια. Σύμφωνα με αδημοσίευτα στοιχεία του **Μετεωρολογικού Σταθμού Ανδριτσαινας** η ετήσια βροχόπτωση ξεπερνάει τα 1000 mm, ⁽⁴⁾ ενώ σύμφωνα με στοιχεία του **Μετεωρολογικού Σταθμού Πύργου** της περιόδου 1960-1992 το μέσο ετήσιο ύψος βροχόπτωσης είναι 860 mm ⁽⁵⁾. Τα όρια του δρυοδάσους είναι πολύ χαρακτηριστικά στο Δήμο Φολόης, αφού το δάσος καταλαμβάνει το βόρειο τμήμα του. Έχει κανείς την εντύπωση, ότι στο μακρινό παρελθόν χάραξε η φύση μια τεράστια γραμμή από τα δυτικά προς τα ανατολικά, που χώρισε την ευρύτερη περιοχή σε δύο, απόλυτα ευδιάκριτα, οροπέδια. Στο νότιο τμήμα του Δήμου εκτείνεται το **Λαλιώτικο** οροπέδιο με τους οικισμούς Λάλας, Μηλιές, Δούκας, Αχλαδινή και Νεμούτα. Είναι μια επίπεδη σχεδόν έκταση με μέσο υψόμετρο 600 μέτρων, ποικίλες καλλιέργειες, βοσκοτόπια και πολλά οπωροφόρα δέντρα. Στο βόρειο τμήμα δεσπόζει με την συμπαγή βαθυπράσινη έκτασή του το οροπέδιο της Φολόης. Εδώ το μέσο υψόμετρο είναι 750 μέτρα και υπάρχουν μικρά μόνον τμήματα με καλλιέργειες και βοσκοτόπια ανάμεσα στο απέραντο δρυοδάσος.

Με αφετηρία τον Λάλα διασχί-

ζουμε το οροπέδιο με κατεύθυνση ΒΑ. 7 περίπου χιλιόμετρα μετά, το τοπίο μεταβάλλεται. Καθώς ανηφορίζουμε τις πρώτες στροφές, οι καλλιεργημένες εκτάσεις τελειώνουν, αρχίζει το δρυοδάσος της Φολόης. Εδώ βρίσκεται η περιοχή "**Πούσι**", όπου στις 27 Ιουνίου του 1821 διεξήχθη μια φονική μάχη των Ελλήνων κατά των Τουρκαλβανών του Λάλα, των διαβόητων για την αγριότητά τους "**Λαλαίων**". Κατά τον Απ. Βακαλόπουλο: "*Η έκβαση της μάχης στο Πούσι ήταν μια πύρρεια νίκη και για τους δύο αντιπάλους, Έλληνες και Τούρκους. Οι Έλληνες είχαν περί τους 280 νεκρούς και οι Τούρκοι διπλάσιους γιατί*

ήσαν επιτιθέμενοι και ακάλυπτοι".

Σήμερα το Πούσι είναι μια ειρηνική και ειδυλλιακότερη τοποθεσία, ένας χώρος με εγκαταστάσεις αναψυχής μέσα στο δρυοδάσος. Μόνον το Ηρώο πεσόντων θυμίζει τα πολεμικά γεγονότα του παρελθόντος, ένας μαρμαρινός οβελίσκος, που στις 4 πλευρές του αναγράφει τις περιοχές της Ελλάδας που έλαβαν μέρος στη μάχη. Στην αντικρινή πλευρά του δρόμου δεσπόζει ένα άλλο μνημείο, που θυμίζει ένα νεώτερο πολεμικό γεγονός: την νικηφόρα μάχη του ΕΛΑΣ κατά των Γερμανών στις 9 Δεκεμβρίου του 1943, που στοίχισε τον

Λεπτομέρεια από τις Κενταυρομαχίες στο δυτικό αέτωμα του ναού του Ολυμπίου Διός. OLYMPIA PRESS / Γ. Σ. ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΣ

Το δρυοδάσος της πλατύφυλλης Δρυός της Φολόης είναι το σημαντικότερο και ωραιότερο του είδους του στην Ελλάδα.

θάνατο σε 29 Γερμανούς, ενώ από τον ΕΛΑΣ φονεύθηκε μόνον ένας.

Το δρυοδάσος της Φολόης εκτείνεται ήδη ολόγυρά μας και καλύπτει το οπτικό μας πεδίο με

το φυσικό του κάλλος. Δεν είναι βέβαια το πυκνό και σκοτεινό δάσος της αρχαιότητας, που στα άδυτά του ζούσαν οι κένταυροι, τα ελάφια και οι κάπροι. Δεν αποπνέει την μυστηριακή ατμόσφαιρα, που ήταν απαραίτητη για να γεννηθούν οι μύθοι του Πανός και της Αρτέμιδος, των Νυμφών και της Νεφέλης. Είναι όμως μια απίστευτα όμορφη δασική έκταση, με άριστη αραίωση των δέντρων από το Δασαρχείο Πύργου, που επιτρέπει την απρόσκοπτη διείσδυση του φωτός και του αέρα ανάμεσα στους πανύψηλους και ευθυτενείς κορμούς των πανέμορφων δρυών.

Πολλοί - και ιδιαίτερα βατοί - δασικοί δρόμοι διασχίζουν προς κάθε κατεύθυνση το δάσος και προσφέρονται ιδανικά είτε για αργή και απολαυστική κίνηση με το αυτοκίνητο είτε, ακόμη καλύτερα, για πεζοπορία και ποδηλασία. Σε κάποια ξέφωτα του δάσους παρατηρούμε να βόσκουν μικρά κοπάδια πρόβατων. Κατά τους Π. Δημόπουλο και Ε. Bergmeir: "Η βόσκηση και οι επιδράσεις της στο δάσος της Φολόης έχουν μελετηθεί με τη βοήθεια περιφραγμένων επιφανειών κατά τα τελευταία 35 χρόνια. Έτσι οι δασικές συστάδες στις μόνιμα περιφραγμένες επιφάνειες, στις οποίες έχει αποκλειστεί ο βόσκηση και άλλες ανθρωπογενείς επιδράσεις, έχουν πιο πυκνή

κόμη, πιο άφθονη αναγέννηση και τα δέντρα είναι υψηλότερα και πιο ζωτικά, συγκριτικά με τη βοσκούμενη επιφάνεια που βρίσκεται σε άμεση γεινίαση. Επίσης η πώδης και η θαμνώδης στρώση στις μη βοσκούμενες επιφάνειες είναι καλύτερα ανεπτυγμένη. Αντίθετα στις βοσκούμενες συστάδες η φυλλοστρωμή και η οργανική ύλη είναι λιγότερο άφθονες, με αποτέλεσμα τη μικρή ικανότητα συγκράτησης νερού και εδάφη περισσότερο συμπυκνώνεται και εξαντλημένα".

Ένα σημαντικό τμήμα του δάσους έχει ήδη υπαχθεί στο δίκτυο NATURA 2000, ενώ είναι υπό σύνταξη ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη από την Ηλειακή Αναπτυξιακή

Το Ηρώο στο Πούσι, ενθύμιο της μεγάλης μάχης του Ιουνίου του 1821.

Δρυοδάσος Φολόης. Βαθύσκιο και υπέροχο.

Μικρά ξέφωτα καλυμμένα με
φτέρρες στο Δάσος της Φολόης.

Στους γύρω από το δάσος οικισμούς

Περιπλανιόμαστε πολλή ώρα στις εσωτερικές χωμάτινες διαδρομές θαυμάζοντας τη μεγαλοπρέπεια και την καθολική κυριαρχία της πλατύφυλλης δρυός. Ύστερα συνεχίζουμε το οδοιπορικό μας βορειότερα. Πρώτος σταθμός το "**Κούμανι**", σε απόσταση 15 χιλιομέτρων από τον Λάλα. Στα χρόνια της δικτατορίας του Παπαδόπουλου επιβλήθηκε το όνομα "**Κούμανης**", ως ελληνοπρεπέστερο, έκτοτε όμως διατηρείται μόνον σε κάποιες πινακίδες, αφού κανείς από τους ντόπιους δεν χρησιμοποιεί αυτή την ονομασία.

Το Κούμανι είναι μεγάλος σε έκταση οικισμός με πολλές καλλιεργημένες εκτάσεις, βοσκοτόπια, οπωροφόρα δέντρα και αμπελάκια. Ήδη κάποιοι άνθρωποι ξεπλένουν στις αυλές τα κρασοβάρελα, τα ετοιμάζουν για να δεχτούν τους καινούργιους χυμούς των σταφυλιών. Το χωριό έχει άνετους δρόμους, πλατείες, ταβέρνες και καφενεία, καταστήματα και κίνηση ζωηρότερη από κάθε άλλο οικισμό. Αυτό δικαιολογείται και από τον μόνιμο πληθυσμό, που ξεπερνάει τους 700 κατοίκους. Τα σπίτια είναι κυρίως σύγχρονα και γενικά καλά-σθητα, υπάρχουν όμως και αρκετά παλιά πετρόχιστα, μερικά από τα οποία είναι εντυπωσιακής αρχιτεκτονικής. Κάποια, ελάχιστα όμως, είναι πλινθόκτιστα και φέρνουν στο νου το απώτερο οικιστικό παρελθόν του οικισμού.

Τρία χιλιόμετρα δυτικά του Κούμανι βρίσκεται ο βορειότερος οικισμός του Δήμου, η **Φολή**. Πλατειούλα με καφενεδάκια και ανθρώπους, αυλές με λουλούδια και μικρά περιβολάκια, δρό-

μοι στενοί που δεν θυμίζουν την άνεση του Κούμανι. Η Φολή ωστόσο είναι μικρός και γραφικότερος οικισμός, με άφθονη βλάστηση και πολλά παλιά πετρόχιστα. Γύρω από μια πλατειούλα στο ΒΔ τμήμα του χωριού, τα σπίτια έχουν ξύλινα χαγιάτια, κάποια όμως είναι ακατοίκητα όπως ένα εντυπωσιακών διαστάσεων, χτισμένο από τη μέση και πάνω με πλιθιές.

Το απόγευμα μας βρίσκει στα δυτικά του Δήμου Φολής, στον οικισμό της **Νέας Πέρσαινας**. Στη διαδρομή η κυριαρχία του δρυοδάσους διακόπτεται από την παρέμβαση μιας μεγάλης συστάδας 85 στρεμμάτων **Μαύρης Πεύκης**, που χρησιμοποιείται για την παραγωγή σπύρου του ωραίου αυτού κωνοφόρου.

Ο οικισμός της Νέας Πέρσαινας διαφέρει αισθητικά από τους υπόλοιπους αφού είναι εμφανής η απουσία παλιών σπιτιών και αρχιτεκτονικής παράδοσης. Η εικόνα αυτή

Μεγάλων διαστάσεων πλινθόκτιστο σπίτι στον οικισμό της Φολόης που παραμένει ακατοίκητο. (Επάνω)

Αρχοντόσπιτα στο Κούμανι, με εξαιρετα δείγματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

δεν είναι τυχαία, αφού η Ν. Πέρσαινα, είναι νεώτατος οικισμός, που δημιουργήθηκε μετά τα μέσα της δεκαετίας του '70. Ήταν τότε, που το παλιό χωριό εγκαταλείφθηκε από τους κατοίκους του εξαιτίας εκτεταμένων κατολισθήσεων.

Η Ν. Πέρσαινα λοιπόν έχει μια ρυμοτομία, που θυμίζει τη συμμετρία στρατιωτικής παράταξης. Στην ουσία ο οικισμός είναι μακρόστενος, ανεπτυγμένος ανάμεσα σε δύο παράλληλους δρόμους μεγάλου μήκους, που συνδέονται κατά πυκνά διαστήματα μεταξύ τους με στενούς, κάθετους δρομίσκους. Για τον παλιό οικισμό δεν υπάρχει κάποια πινακίδα, είναι όμως φανερό από τον χάρτη, ότι βρίσκεται προς τα ΝΔ, στην κατεύθυνση της Νεραΐδας.

-Πώς πάμε για το παλιό χωριό; ρωτάω στο δρόμο δύο γυναίκες.

-Μόλις βγείτε, θα στρίψετε κάτω αριστερά, δεν πάει όμως ο δρόμος, θα ταλαιπωρηθείτε άδικα.

-Μα ο χάρτης δείχνει, πως ο δρόμος περνάει απ' το χωριό και καταλήγει στην Νεραΐδα.

-Ό,τι θέλουν λένε παιδάκι μου, ο δρόμος έχει χαλάσει, είναι κομμμένος.

Μπροστά στην τόση τους κατηγορηματικότητα αποφασίζουμε να παραιτηθούμε από την επιθυμία μας να γνωρίσουμε τον παλιό εγκαταλελειμμένο οικισμό.

-Θα ήθελα, ωστόσο, να μπορούσαμε να φτάσουμε έστω και στις παρυφές αυτού του αθέατου χωριού, λέει η Άννα.

Ξεκινάμε λοιπόν και βρίσκουμε εύκολα τον κατηφορικό δρόμο για την **Παλιά Πέρσαινα**. Είναι οπωσδήποτε κακοτρόχαλος αλλά για ένα 4X4 δεν είναι αδιάβατος. Δυόμιση περίπου χιλιόμετρα μετά συναντάμε τα πρώτα σπίτια του χωριού. Είναι όλα ερειπωμένα, άλλα περισσότερο κι άλλα λιγότερο.

Μόνον η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου εξακολουθεί να διατηρείται σε καλή κατάσταση. Κάποια σπίτια πρέπει να ήταν μεγάλα και όμορφα, το αποδεικνύουν τα

πελεκημένα τους αγκωνάρια και ο όγκος τους. Με ανατολιχομεσημβρινό κυρίως προσανατολισμό το αμφιθεατρικό χωριό είναι την απογευματινή τούτη ώρα ηλιόλουστο και διατηρεί, ακόμα και στην ερήμωσή του, ομορφιά και γραφικότητα. Δεν ξέρω πόσο επείγουσες ή μη αναστρέψιμες ήταν οι συνθήκες που οδήγησαν τον πληθυσμό του στην απόφαση να το εγκαταλείψει, είναι όμως άδικο ένα τόσο όμορφο χωριό να παραμένει σιωπηλό και

μική προς κάθε σημείο του ορίζοντα. Στο φως του δειλινού τα ερείπια φαίνονται πανέμορφα, σχεδόν ειδυλλιακά. Από το ύψος του αυχένα ξεκινούν κατηφορικά διάφοροι χωματόδρομοι. Παρατηρώντας προσεκτικά κάποια χαρακτηριστικά σημεία της περιοχής, προσπαθούμε να μαντέψουμε τη θέση της αθέατης Νεράιδας. Επιλέγουμε τελικά τον φαρδύτερο και με το πιο καλό οδόστρωμα χωματόδρομο. Δεν μας απογοητεύει. Είναι βατός και αξιό-

OLYMPIA PRESS / Γ. Σ. ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΣ

OLYMPIA PRESS / Γ. Σ. ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΣ

Γραφικές φυσιογνωμίες ανθρώπων της περιοχής.

Παλιά Πέρσαινα. Ένα γραφικότατο χωριό, που έχει εγκαταλειφθεί και ερημώνει. Μόνον η εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου διατηρείται αλώβητη από τις κακουχίες του χρόνου.

χωρίς ίχνος ζωής.

Ένας στενός και δύσβατος δρόμος διασχίζει τα ερείπια, σε κανένα του όμως σημείο δεν είναι κομμένος. Βγαίνουμε γρήγορα σ' έναν αυχένα και αντικρύζουμε πάνω απ' τα κεφάλια μας τον απότομο λόφο με το εξωκλήσι του **Προφήτηλίας** στην κορυφή του. Η θέα από το υψόμετρο των 700 μέτρων είναι πανορα-

πιτος και στη διαδρομή του μας αποκαλύπτει υπέροχα τοπία της περιοχής. Φτάνουμε κάποια στιγμή σ' ένα σημείο, που η Νεράιδα προβάλλει κυριολεκτικά κάτω από τα πόδια μας, χαρίζοντάς μας μια κάτοψη απίστευτα πανοραμική. Ήδη τα σπιτάκια του αγροκτήματος διαγράφονται μερικά χιλιόμετρα πιο κάτω στην κοιλάδα του Ενιπτέα.

Η Νεράιδα από ψηλά, στο υπέροχο απογευματινό φως του ήλιου.

Στον υπαίθριο χώρο εστίασης, κάτω από τις μεγάλες μουριές και μουσμουλιές τα τραπέζια είναι ήδη στρωμένα, η Ελένη κι ο Δημήτρης μας περιμένουν ανυπόμονα μετά την ολοήμερη απουσία μας. Ανάβουν τα φωτάκια ανάμεσα στα δέντρα, τα κάρβουνα πυρώνουν κάτω από τις σχάρες. Αρχίζει η γλυκειά και μεγάλη νύχτα του Οκτώβρη, γεμάτη υποσχέσεις για καλό κρασάκι, κουβεντούλα και νοσταλγικές νότες απ'την κιθάρα του Δημήτρη.

Μια σύντομη βόλτα στον Ερύμανθο

Φαίνεται, πως το βιολογικό μου ξυπνητήρι έχει συντονιστεί μ'αυτό των πετεινών του αντικρουνού αγροκτήματος. Η Λήδα που κοιμάται παραδίπλα, μόλις με αντιλαμβάνεται, διακόπτει τον ύπνο της και σπεύδει να μου εκφράσει τη συμπάθειά της με ζωνρό κούνημα της ουράς. Της προσφέρω ένα κρακεράκι. Ανοίγει λίγο το πελώριο στόμα της και το παίρνει από το χέρι μου απαλά, με την άκρη των δοντιών της. Είναι μία κίνηση γεμάτη χάρη και φινέτσα, που φανερώνει ήπιον

χαρακτήρα και καλή ανατροφή.

Η μέρα αρχίζει με μια επίσκεψη στο αγρόκτημα του **μπάρμπα - Γιάννη του "Πατρινού"**. Είναι μια μεγάλη έκταση στην αντίπερα όχθη του Ενιππέα, που στην ευθεία με τα πόδια, απέχει μερικές εκατοντάδες μέτρα. Με το αυτοκίνητο όμως η διάσχιση του ποταμού, ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες, είναι προβληματική. Αυτό σημαίνει, ότι για να πάει κανείς στο αγρόκτημα ή στο χωριό **Χελιδόνι** λίγο πιο πάνω, πρέπει να διαγράψει έναν κύκλο αρκετών χιλιομέτρων. Δεν θα έπρεπε ο Δήμος Φολόης να δώσει μια λύση άμεση και οριστική ;

Στο κτήμα του μπάρμπα-Γιάννη μοιάζει από παλιά να σταμάτησε ο χρόνος. Η οικογένεια ζει σ' ένα μεγάλο αγροτόσπιτο, απομονωμένη από τον κόσμο και τα καλούδια του "πολιτισμού". Είναι μια μικροκοινωνία κλειστή, λευτερωμένη από τις εξαρτήσεις, με αυτάρκεια αξιοθαύμαστη, που χλευάζει και ειρωνεύεται τα κατάφορτα ράφια του καταναλωτισμού και της χλιδής. Απ' το κοπάδι των προβάτων παράγει το γάλα, το τυρί, το κρέας και το βούτυρο, κόττες και χήνες δίνουν κρέας και αυγά, λάδι άριστης ποιότητας κι ελιές

εξασφαλίζουν τα εκατοντάδες ελαιόδεντρα, ενώ η γη χαρίζει πλουσιοπάροχα κρασί και τσιπουράκι, πατάτες και ψωμί, άφθονα ξύλα για το τζάκι και το φούρνο, λαχανικά και φρούτα κάθε είδους, κάθε εποχή του χρόνου.

Απλοί και λιγομίλητοι, προικισμένοι με τη συσσωρευμένη εμπειρία των ανθρώπων που έμαθαν να ζουν πλάι στη φύση. Δεν ξέρω αν είναι ευτυχισμένοι, δεν τους ρώτησα, σίγουρα όμως είναι πολύ πιο ήρεμοι από μας. Φεύγοντας παίρνουμε μαζί μας λάδι έξοχο, ολόφρεσκα αυγά και μια ανάμνηση υπέροχης γαλήνης. Ανηφορίζουμε και πάλι προς το οροπέδιο της Φολόης, πηγαίνουμε να γνωρίσουμε - με μια πρώτη σύντομη επίσκεψη- έναν άλλο θρυλικό τόπο της περιοχής, το φαράγγι του ποταμού **Ερύμανθου**. Είναι εκεί, όπου κατά τους μυθικούς χρόνους φώλιαζε ο **Ερυμάνθιος Κάπρος**, το τρομερό εκείνο αγρίμι, που είχε γίνει το φόβητρο ανθρώπων,

Ο μπάμπας-Γιάννης Πατρινός και η κόρη του Σοφία, ανάμεσα στις πολυάριθμες κότες και χήνες του αγροκτήματος.

Εντεταγμένο μέσα σ' ένα μεγαλειώδες φυσικό περιβάλλον, το αγρόκτημα "ΚΑΜΠΟΣ ΝΕΡΑΪΔΑΣ" με τα σπιτάκια του είναι το ιδανικό ησυχαστήριο για όλες τις εποχές του έτους.

ζώων και σπαρτών σε όλη την περιοχή. Ο μύθος βέβαια του Κάπρου συμβολίζει- με την αξεπέραστη μυθοπλαστική ικανότητα των αρχαίων Ελλήνων - την ατίθαση ορμή του ποταμού Ερύμανθου, που ήταν από την αρχαιότητα ένα από τα ορμητικότερα ποτάμια της Ελλάδας. Πηγάζοντας από τις νότιες απολήξεις του ομώνυμου βουνού, συγκεντρώνει κατά μήκος της 60 περίπου χιλιομέτρων διαδρομής του πολλά νερά και - όχι σπάνια - ξεχειλίζει, προξενώντας στο διάβα του πολλές καταστροφές. Με την επινοητικότητα του ο Ηρακλής κατάφερε να τον δαμάσει κατασκευάζοντας υδατοφράκτη, που έκανε το ποτάμι ακίνδυνο και χρήσιμο για άρδευση. Η πρώτη μας προσέγγιση στον Ερύμανθο γίνεται από την **Αχλαδινή**, τόπο καταγωγής του Δημάρχου, που προσφέρεται να μας ξεναγήσει. Ο οικισμός βρίσκεται σε υψόμετρο 700 περίπου μέτρων στην άκρη ενός εύφορου οροπεδίου, από τις ανατολικές καταπτώσεις του οποίου αρχίζουν τα απότομα και μεγάλα

ερχόμαστε και να βουτάμε απ' το γεφύρι στο νερό, που και σήμερα αποτελεί θαυμάσιο σημείο για κολύμβηση, λέει ο Δήμαρχος.

Επιστρέφουμε στη σιδερένια γέφυρα και κινούμαστε νότια, πάντα στην Αρκαδία. Το φαράγγι σταδιακά μεταβάλλεται, γίνεται επιβλητικό όλο και περισσότερο. Δεν θα τολμούσα να περιγράψω την αγριότητα του τοπίου ούτε την απaráμιλλη μεγαλοπρέπεια των βράχινων όγκων, που σαν άλλα Θεσσαλικά Μετέωρα, ορθώνονται κατακόρυφα στις πλαγιές του φαραγγιού. Το βέβαιο είναι, ότι η πρώτη αυτή γνωριμία με τον Ερύμανθο είναι ο προπομπός της μελλοντικής μας επιστροφής. Λίγο πιο πάνω σκαρφαλώνει ο δρόμος στην εκκλησία της "**Παναγίας στο βράχο**", που είναι χτισμένη σε μια πελώρια σπηλιά, έναν εξώστη με κορυφαία θέα στο φαράγγι. Το εκκλησάκι πανηγυρίζει στις 31 Αυγούστου και συγκεντρώνει αναρίθμητους πιστούς. Η δεύτερη προσέγγιση του Ερύμανθου γίνεται από την **Νεμούτα**, έναν μεγάλο και ζωντανό

Τα πεντακάθαρα νερά του Ερύμανθου κυλούν ανάμεσα σε υπέροχο φυσικό περιβάλλον. Η σιδερένια γέφυρα από πάνω τους συνδέει τους νομούς Αρκαδίας και Ηλείας.

ύψους πρηνή του Ερυμάνθου φαραγγιού. Μια πινακίδα από το κέντρο του χωριού μας δείχνει την κατεύθυνση και την απόσταση των 5 χιλιομέτρων προς την γέφυρα του Ερύμανθου. Ο δρόμος είναι γενικά βατός και κατηφορίζει με αλλεπάλληλες στροφές ανάμεσα σε πουρνάρια κυρίως και κουμαριές, που καλύπτουν τις πλαγιές με μια ζούγκλα κυριολεκτικά αδιαπέραστη.

Καθώς η κατάβαση τελειώνει βρισκόμαστε μπροστά στη σιδερένια γέφυρα και την κοίτη του Ερύμανθου. Το ποτάμι κυλάει γοργοκίνητο, πεντακάθαρο και με πλούσια ροή, ακόμα και σ' αυτή την άνυδρη εποχή. Διασχίζουμε τη γέφυρα και κινούμαστε βόρεια, στα εδάφη της Γορτυνίας. Μετά από μερικές εκατοντάδες μέτρα σταματάμε μπροστά σ' ένα τρίτοξο, πέτρινο γεφύρι βαριά κατασκευής. Εδώ το τοπίο αλλάζει. Η κοίτη του ποταμού στενεύει απίστευτα, δεν ξεπερνάει τα 2 μέτρα. Το νερό είναι βαθύ, κυλάει ανάμεσα σε λείους βράχους κατακόρυφους.

- Εδώ, όταν ήμασταν παιδιά, συνηθίζαμε να

οικισμό, στα ανατολικά κρασπεδα του Λαλιώτικου οροπεδίου, μερικά χιλιόμετρα νοτιότερα της Αχλαδινής. Οι καταστρο-φικές συνέπειες από τη φωτιά του 1998 είναι στην περιοχή εμφανέστερες.

- Ήταν μεγάλη η καταστροφή στον τόπο σας, λέω σε κάποιον.

- Δεν φαντάζεσαι πόσο μεγάλη, μου απαντάει. Όχι μόνον αφάνισε το ωραιότερο πευκοδάσος αλλά μας στέρησε οριστικά από τουλάχιστον 200 τόνους ρεσίν, που παίρναμε κάθε χρόνο από τα πεύκα.

Ο χωματόδρομος από την Νεμούτα είναι σε καλύτερη κατάσταση από τον αντίστοιχο της Αχλαδινής, το τοπίο ηπιότερο, οι πλαγιές κα-τάσπαρτες από μεγάλους κορμούς καμμένων πεύκων, με μερικά διασωθέντα ανάμεσά τους. Η αναγέννηση ωστόσο του δάσους από νεαρά πευκάκια είναι σημαντική. Σε απόσταση 6,3 χλμ. από το χωριό φτάνουμε στη σιδερένια γέφυρα του Ερύμανθου, κατασκευασμένη το 1961 από τον εκ Νεμούτας Αντιπρόεδμο **Πέτρο Σακελλάριο**. Η κοίτη

Το εξωκκλήσι της "Παναγίας στο Βράχο", στις θεαματικές πλαγιές του φαραγγιού του Ερύμανθου.

Μεγαλειώδεις βραχώδεις σχηματισμοί ορθώνονται σε πολλά σημεία του Φαραγγιού του Ερύμανθου. (δεξιά)

στο σημείο αυτό είναι πλατειά, η κοιλάδα ειρηνική και επίπεδη, χωρίς τους βράχους και την αγριότητα, που μας εντυπωσίασαν νωρίτερα.

Το απόγευμα αποφασίζουμε να κινηθούμε πιο κοσμικά. Ξεκινάμε για την Αρχαία Ολυμπία. Δεν επιλέγουμε όμως την πεδινή διαδρομή του Πύργου, αλλά την θεαματικότερη διαδρομή μέσω των οικισμών **Χελιδόνη, Κανκωνία** και Πελόπιο. Η επιλογή μας μάς αποζημιώνει. Καθώς βρισκόμαστε ακόμη στα ορεινά, ένας εκπληκτικός ήλιος προβάλλει απέναντί μας και βουτάει κατακόκκινος στα βάθη του Ιονίου.

Επίλογος

Τώρα σας περιμένουμε το χειμώνα, λέει η Ελένη. Είναι ωραία εποχή, ήπια, η κοιλάδα είναι ζεστή, τα χιόνια πέφτουν μόνον στα ορεινά. Το τζάκι ωστόσο θ' ανάβει κάθε βράδυ.

- Θα μας κρατάει κι η καθαρούλα συντροφιά, συμπληρώνει ο Δημήτρης.

Παρατηρώ για τελευταία φορά τους ωραίους αυτούς ανθρώπους, καθώς μας αποχαιρετούν με τα χέρια σηκωμένα. Αισθάνομαι πως θα μου λείψει η ηρεμία τους, η τόση αγάπη και φιλοξενία που μας έδειξαν.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θερμά ευχαριστούμε :

Τον Δήμαρχο Φολόης **Γιάννη Μαρούντα** και τον Αντιδήμαρχο **Θεόδωρο Τριαντόπουλο** για τις βοήθειες στο έργο μας.

Το **Δασαρχείο Πύργου** για τις πληροφορίες του.

Τον **Νίκο** και τον **Άγγελο Καρκούλια** για την προμήθεια του βιβλίου το "**Κούμανι Ηλείας**".

Τον **Γιώργο Κοσμόπουλο** από την Αρχαία Ολυμπία για τη συμμετοχή του στο έργο μας.

Τον φίλο γεωπόνο **Φάνη Τσαπικιούνη** για την πολύτιμη συμμετοχή του στις περιηγήσεις μας.

Τέλος την **Ελένη** και το **Δημήτρη** στον "**Κάμπο**

Τη συνέχεια του δάσους της Φολόης διασπούν πού και πού ξέφωτα με καλλιερημένες εκτάσεις.

Νεράιδας", που έκαναν το πάν για να αισθανθούμε σαν να είμασταν στο σπίτι μας.

Χρήσιμες Πληροφορίες

Δημαρχείο Φολόης : 26240 / 41882-83

ΔΙΑΜΟΝΗ

Κάμπος Νεράιδας Τηλ. **6938 226463**

Λειτουργία όλο το χρόνο. Τιμές απόλυτα φιλικές και εξαιρετική κουζίνα (χοιρινό με πατάτες φούρνου, κόκορας κρασάτος με χυλοπίτες, πίτες, αρνάκι στον ξυλόφουρνο)

Ξενώνας Δρυάδες Τηλ. **26240 / 41833 - 41898**

Το καλοκαίρι συνεχώς, τον χειμώνα τα τριήμερα.

Αποστάσεις : Από Αθήνα : 320 χλμ. Από Πάτρα : 115 χλμ. Από Θεσσαλονίκη : 600 χλμ (μέσω Γέφυρας Ρίου - Αντίρριου).

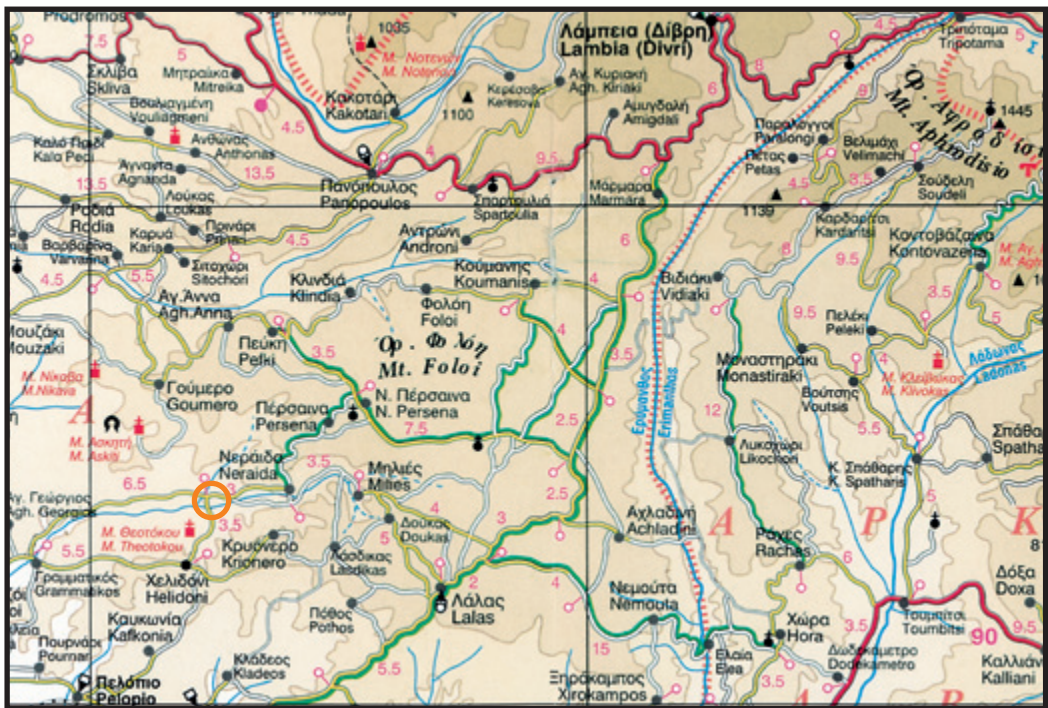
ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- (1) Χ.Σ. Παπαγιάννης. "Το Κούμανι Ηλείας".
- (2) Χ.Σ. Παπαγιάννης, ο.π
- (3) Π. Δημόπουλος, Ε. Bergmeir (περιοδ. "Φολόη", τεύχος 29, 2003).
- (4) Π. Δημόπουλος, ο.π
- (5) Δασαρχείο Πύργου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Χ. Σ. Παπαγιάννη, " **ΤΟ ΚΟΥΜΑΝΙ ΗΛΕΙΑΣ**" εκδ. Ένωση Κουμανιωτών Ηλείας, Αθήνα 2004.
- Π. Δημόπουλου, Ε. Bergmeir, "**Διαχρονικές μεταβολές και στρατηγική διατήρησης υπομεσογειακού δάσους δρυός**", Περιοδ. "Φολόη", τεύχος 29, 2003.
- Α.Γ. Μακρή, "**Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΛΑΛΑ**", εκδ. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κεφαλληνίας και Ιθάκης. Αργοστόλι 2004.

Τμήμα του χάρτη “Πελοπόννησος” 1:250 000 των Road Editions (“Κάμπος Νεραΐδας”)
 Στο δρόμο προς την Αρχαία Ολυμπία, το ηλιοβασίλεμα μας καθηλώνει άφωνους.

